

دسترسی عمومی به اطلاعات اختراع در ایران؛ چرایی و چگونگی

■ حمید عزیزی مرادپوری
مشاور مالکیت فکری وزارت دادگستری
hamidazizimp@gmail.com

■ مریم کبریایی
کارشناس پژوهشگاه صنعت نفت
kebreaceem@ripi.ir

■ سیدکامران باقری*
دانشجوی دکتری مدیریت نوآوری
عضو هیأت علمی پژوهشگاه صنعت نفت
bagherisk@ripi.ir
* نویسنده مسئول مکاتبات

تاریخ دریافت: ۹۱/۰۲/۰۳
تاریخ پذیرش: ۹۱/۰۳/۲۱

چکیده

نظام ثبت اختراع در سطح ملی دارای کارکردها و اهداف گوناگونی است که تشویق افشای اطلاعات اختراعات ثبت شده برای عموم مردم جامعه از جمله آنهاست. در تمامی کشورهای پیشرو در زمینه علم و فناوری، اطلاعات اختراعات با فاصله زمانی مشخصی از زمان درخواست ثبت، فارغ از این که با ثبت آن موافقت شود یا خیر، در اختیار عموم مردم قرار می‌گیرد. بنابراین باید پرسید که چرا دسترسی عمومی به اطلاعات نهفته در دل اختراعات ثبت شده در سطح ملی امری مطلوب است؟ جامعه چگونه از این اطلاعات بهره‌مند می‌شود؟ در این مقاله چرایی لزوم افشای اختراعات ثبت شده به عنوان یکی از کارکردهای اصلی نظام ثبت اختراع مورد کاوش قرار می‌گیرد. در ادامه چگونگی افشای اختراعات در ایران بر اساس قانون و همچنین در عمل بررسی و تحلیل می‌شود. این مقاله با ارائه نتایج یک پژوهش انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد که اگر چه در طراحی نظام ثبت اختراعات ایران و تدوین قانون مربوطه، تشویق افشای اطلاعات اختراع مورد توجه بوده است اما این کارکرد مهم در ایران در مقایسه با آنچه که بر پایه استانداردها و معاهدات پذیرفته شده بین‌المللی انجام می‌شود، تفاوت‌های چشمگیری دارد. این پژوهش بیان می‌دارد که در صورت بهبود ندادن کارکرد افشای اختراعات در ایران، پایه‌های نظام ثبت اختراع ملی همچنان متزلزل می‌ماند و این نظام جایگاه شایسته خود را در راه پیشرفت علم و فناوری کشور پیدا نمی‌کند.

واژگان کلیدی

اطلاعات اختراع، کارکرد افشا، نظام ثبت اختراع.

مقدمه

می‌کند. برای پی‌بردن به نقش تشویقی حفاظت از اختراع، می‌توان شرایطی را فرض کرد که اختراعی مورد حفاظت قانونی قرار نگیرد. بی‌شک مخترع در چنین شرایطی، انگیزه‌ای برای پژوهش و نوآوری نخواهد داشت. از این روی جامعه با اعطای امتیاز بهره‌برداری انحصاری از اختراع در مدت زمانی مشخص، آفرینندگان دارایی‌های فکری را تشویق می‌کند. این حق انحصاری و سود حاصل از آن، انگیزه اختراع و نوآوری بیشتر را در مخترع زنده نگه داشته و تقویت می‌کند. بازار آفرینی؟ دومین کارکرد نظام ثبت اختراع رفع "پارادوکس موجود در خرید و فروش دارایی‌های نامشهود" است. خرید و فروشی که مورد معامله بر خلاف دارایی‌های

جامعه عرضه داشته است، سزاوار پاداش است و جامعه به موجب قرارداد اجتماعی این مبادله را قبول کرده است. در توجیه نیاز به وجود نظام ثبت اختراعات و حفاظت از اختراعات ثبت شده می‌توان به چهار کارکرد برجسته این نظام اشاره کرد [۴] که به اعتبار همین کارکردها می‌توان ثبت یک اختراع را برای جامعه ارزشمند دانست:

ایجاد انگیزه: به باور بیشتر صاحب‌نظران، "ایجاد انگیزه" نخستین و برترین مزیت ثبت و حفاظت از اختراعات محسوب می‌شود. هواخواهان این تئوری که "تئوری تشویق" نام‌گرفته باور دارند که اعطای حق انحصاری بهره‌برداری از اختراع، در حکم مشوق و انگیزه‌ای برای مخترعان و پژوهشگران عمل

بسیاری از صاحب‌نظران باور دارند که دادن حق انحصاری استفاده از اختراع قراردادی است دو جانبه بین دولت (به نمایندگی از جامعه) و مخترع که به موجب اعطای این حق برای مدت محدود (تا سقف ۲۰ سال)، موافقت می‌کند که دانش خود را برای عموم افشا کند [۱، ۲، ۳]. به باور هواخواهان این تئوری که به "تئوری قرارداد" شهره است، انگیزه ایجاد شده برای دریافت حق انحصاری استفاده از اختراع موجب می‌شود تا مخترع با خیال آسوده اطلاعات موجود در اختراع خود را افشا کند و دیگران را نیز در بهره‌مندی از این اطلاعات سهیم گرداند. بر این اساس مخترع در قبال اختراعی که انجام داده و اطلاعاتی که به

1. Contract Theory
2. Incentive Function
3. Reward Theory

4. Transactional Function
5. Arrowian Paradox

دسترسی عمومی به اطلاعات اختراع در ایران؛ چرایی و چگونگی سیدکامران باقری، مریم کبریایی، حمید عزیزی مرادپوری

مادی به شکلی ملموس و عینی نیست. یعنی مشتری باید پیش از خرید از محتوای چیزی که می‌خرد آگاه باشد اما اگر مشتری از محتوای دارایی‌های نامشهود آگاه شود گویی مالک آنها شده است و دیگر خرید و فروش معنا نخواهد داشت. بدین ترتیب حفاظت قانونی از اختراعات ثبت شده شرط لازم و اساسی برای پیدایش بازارهایی برای فروش فناوری و نیز شکل‌گیری تأمین‌کنندگان حرفه‌ای فناوری به شمار می‌آید. [۵]

ارسال پیام: اگر فرض کنیم که در شرایط ویژه‌های مخترع از افشای اطلاعات اختراع سود ببرد یا فرض کنیم که مخترع غیر از حقوق انحصاری دستاوردهای دیگری نیز از ثبت اختراع خواهد داشت، در آن صورت حتی اگر ارزش حقوق انحصاری حاصل از ثبت از نظر وی صفر هم باشد، نسبت به ثبت اختراع اقدام خواهد کرد. بنابراین ثبت اختراع در مواردی همچون وسیله "ارسال پیام" برای مخترع عمل می‌کند. مخترع با ثبت اختراع می‌تواند اطلاعاتی معتبر به ناظرانی منتقل کند و از این کار منتفع گردد. برای نمونه ناظران بیرونی ممکن است با استناد به اطلاعات موجود در اختراع نتیجه بگیرند که این اختراع ارزش آتی شرکت ثبت کننده آن را افزایش خواهد داد و تصمیم بگیرند در آن شرکت سرمایه‌گذاری کنند. ناظران چون می‌دانند که اختراعات برای ثبت از فیلتر بررسی ماهوی می‌گذرند و دادن اطلاعات غلط در آنها می‌تواند به ابطال حقوق اختراع بیانجامد، حساب بیشتری روی این اطلاعات باز می‌کنند [۶].

تشویق افشا: مزیت دیگر ثبت و حفاظت از اختراعات، نقش "افشاگری" نظام ثبت اختراع است که در چارچوب "نئوری تشویق" متبلور می‌شود. بسیاری بر این باورند که اگر اطلاعات فنی اختراع در ازای حفاظت قانونی افشا نشود،

این اطلاعات برای همیشه مکتوم و ناگفته باقی می‌ماند.

در ادامه این مقاله نخست چرایی لزوم افشای اختراعات ثبت شده مورد کاوش بیشتر قرار می‌گیرد. سپس چگونگی افشای اختراعات در ایران بر اساس قانون و همچنین در عمل بررسی و تحلیل می‌شود. این مقاله که بر نتایج پژوهشی تازه استوار شده نشان می‌دهد اگر چه در طراحی نظام ثبت اختراعات ایران و تدوین قانون مربوطه، تشویق افشای اطلاعات اختراع مورد توجه بوده است اما این کارکرد مهم در ایران در مقایسه با آنچه که بر پایه استانداردها و معاهدات پذیرفته‌شده بین‌المللی انجام می‌شود، تفاوت‌های چشمگیری دارد و اگر برای بهبود آن اقدامی نشود، پایه‌های نظام ثبت اختراع ملی همچنان متزلزل می‌ماند و این نظام جایگاه شایسته خود را در راه پیشرفت علم و فناوری کشور پیدا نمی‌کند.

روش پژوهش

در این مقاله از روش توصیفی - تحلیلی برای تحلیل موضوع پژوهش استفاده شده است. در طول چند دهه اخیر موضوع کارکردهای نظام ثبت اختراعات و سنجش منافع این نظام برای جامعه از دیدگاه‌های مختلف مورد توجه پژوهشگران بوده است. اگر چه بیشتر پژوهش‌ها در مورد نظام ثبت اختراعات بر کارکرد تشویق اختراع آن هم از دریچه اقتصادی یا حقوقی متمرکز بوده‌اند، برخی از پژوهشگران نیز (به ویژه در دو دهه اخیر) به کارکرد تشویق افشا پرداخته‌اند. این کارکرد در ایران تاکنون (خواه از دیدگاه حقوقی، اقتصادی یا سیاست‌گذاری فناوری) مورد توجه نبوده است. در این پژوهش ضمن معرفی نتایج پژوهش‌های پیشین در باب چرایی کارکرد تشویق افشا، متن قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری

جمهوری اسلامی ایران و آیین‌نامه اجرایی آن و همچنین رویه‌های اجرایی در نظام ثبت اختراعات از نظر سازگاری با استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی افشای اختراعات مورد تجزیه و تحلیل دقیق قرار گرفته است.

پرایی کارکرد تشویق افشا

از جمله اهداف نظام ثبت اختراع این است که مخترع و جامعه هر دو از آن بهره‌مند شوند. از یک سو مخترع در جایگاه صاحب انحصاری حق بهره‌برداری از اختراع و دستاورد فکری خود سود می‌برد و از سوی دیگر، جامعه نیز از اطلاعات نهفته در اختراعات بهره‌مند می‌گردد. اگر چنین ساز و کاری وجود نداشت، مخترعین یافته‌های خود را از چشم رقبا، مصرف‌کنندگان و به طور کلی عموم مردم پنهان می‌کردند. در جامعه‌ای که بدین ترتیب از دانش محروم می‌شود، پیشرفت علم به کندی صورت می‌پذیرد و اطلاعات سودمند در پستوی خانه‌ها و شرکت‌ها پنهان می‌ماند.

در نبود نظام ثبت اختراع اگر مخترع محصولی بر پایه اختراعش می‌ساخت و در بازار می‌فروخت، ناگزیر بود از ترس مهندسی معکوس و تقلید رقبا، محصول نهایی را در پوششی از پیچیدگی‌های ساختگی و غیرضروری عرضه کند. مانند هزاران اختراعی که داوینچی به گونه‌ای دست نیافتنی و نامفهوم بر روی کاغذ آورد. در این صورت مخترع مجبور بود تا تمام توان خود را برای پنهان ماندن یافته‌هایش از چشم دیگران به کار گیرد [۷].

بنابراین ساز و کار نظام ثبت اختراع به گونه‌ای طراحی شده که زمینه برای انتشار آزادانه و به دور از هراس دانش نوآوری فراهم باشد [۸]. در اینجا لازم است اشاره شود که اگر چه هر دو کارکرد "ارسال پیام" و "تشویق

1. Signaling Function
2. Disclosure Function

می‌دهد و با در اختیار قرار دادن اطلاعات و دانش فناوری‌های به‌دست آمده و کوتاه کردن مسیر، راه‌های جدیدی را پیش روی پیشرفت علم و دانش در جامعه می‌گشاید [۱۶].

امروزه با توجه به پیشرفت شتابان فناوری ارتباطات و اطلاعات و نفوذ بیش از پیش اینترنت، دسترسی به اطلاعات افشا شده اختراعات گسترش یافته و کارکرد "تشویق افشا" منافع تازه و گسترده‌ای به خود گرفته است. امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات اختراعات، زمینه‌ساز و پیش‌نیاز سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بهتر و دقیق‌تر در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی شده است [۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰ و ۲۱].

برای نمونه سیاست‌گذاران ملی می‌توانند پیامد سیاست‌های خود را در حوزه اختراعات ارزیابی و سنجش کنند، می‌توانند نقش دانشگاه‌ها و بنگاه‌های صنعتی در زمینه اختراعات را بررسی و مقایسه نمایند، بهترین مخترعان در سطح ملی را شناسایی و تشویق کنند، میزان همکاری مخترعان از بخش‌های گوناگون را بسنجند، توزیع جغرافیایی اختراعات و مخترعان در سطح ملی و استانی را بکاوند و ... بنابراین با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات بر اهمیت کارکرد "تشویق افشا" نظام اختراعات بسیار افزوده شده است و امروزه تحلیل‌های مبتنی بر اطلاعات افشا شده اختراعات از پیش‌نیازهای اصلی سیاست‌گذاری‌های حوزه علم و فناوری به شمار می‌روند.

استاندارهای پذیرفته شده بین‌المللی افشای اختراع

در بیشتر نظام‌های ثبت اختراع در کشورهای گوناگون (سازگار با معاهده همکاری ثبت اختراعات^۳)، متن کامل تقاضانامه ثبت اختراع (شامل شرح اختراع) پس از گذشت هجده ماه

3. Patent Cooperation Treaty (PCT)

بدین ترتیب روند توسعه فناوری‌های نوین و مفید شتابی دوچندان گرفته و این امر برای جامعه بسیار مفید و سازنده خواهد بود [۱۱]. بنابراین افشای اختراعات ثبت شده کنونی می‌تواند موجب شتاب بخشیدن و همچنین هدایت توسعه فناوری‌های نوین شود؛ فناوری‌هایی که بسیاری از آنها در آینده از قابلیت ثبت برخوردار خواهند بود [۱۲، ۱۳].

دومین مزیت افشای اختراع مشخص کردن حد و مرز اختراع و حقوق انحصاری اعطا شده است [۷]. زیرا اطلاعاتی که از راه ثبت اختراع مبادله می‌شود به خودی خود می‌تواند چارچوبی برای تعیین مرز دارایی فکری صاحب اختراع باشد [۱۴].

به منظور جلوگیری از دست‌درازی‌های ناخواسته به دارایی‌های فکری دیگران، لازم است که افراد جامعه نه تنها از ثبت اختراعی مشخص آگاه شوند بلکه باید بتوانند با دسترسی به اطلاعات آن، قلمرو انحصاری اختراع را به دقت مشخص کنند [۷].

بنابراین افشای اختراع نه تنها به پیشبرد علم و فناوری کمک شایانی می‌کند بلکه می‌تواند از تخلفات ناخواسته جلوگیری کند، چرا که ثابت شده بسیاری از متخلفانی که به نقض قانون و استفاده بدون اجازه از دارایی‌های فکری دیگران متهم می‌شوند، از وجود اختراعی مشابه اختراع خود آگاه نبوده‌اند [۱۵] و آنها نیز مانند سایر مخترعان با کوشش و تلاش خود تصادفاً به فناوری مشابهی دست یافته‌اند. از این رهگذر افشای اختراع می‌تواند با آگاه کردن پژوهشگران از وجود اختراعات مشابه، از اتلاف زمان و انرژی آنها برای رسیدن به فناوری‌های تکراری و از صرف هزینه‌های هنگفت و بی‌ثمر جلوگیری کند. در نتیجه می‌توان به روشنی دریافت که افشای اختراع مانند یک راهنما راه‌های پیموده شده مخترعان دیگر را نشان

۲- به عنوان مثال: قانون ثبت اختراعات کشور آمریکا 2165.03 Requirements for Rejection for Lack of Best Mode

افشا" بر اطلاعات افشا شده اختراعات ثبت شده مبتنی هستند اما با یکدیگر متفاوتند. امکان "ارسال پیام" از سوی مخترع به عنوان انگیزه وی را به ثبت و افشای اختراع وامی‌دارد، کاری که در آخر به تجاری‌سازی بهتر و افزایش رفاه اجتماعی می‌انجامد. اما تشویق مخترع به افشای جزئیات اختراعش با تکیه بر الزام قانونی (در برابر کسب حقوق انحصاری) با هدف آموزش عمومی و رسیدن به رفاه اجتماعی بیشتر انجام می‌شود. بنابراین در کارکرد "ارسال پیام"، خود مخترع با بهره‌گیری از امکانات نظام ثبت اختراع، به جامعه پیام می‌فرستد اما در کارکرد "تشویق افشا" مخترع در ازای دریافت حقوق انحصاری به افشای کامل اطلاعات اختراعش مجبور می‌شود.

در قانون ثبت اختراع بیشتر کشورها شرط افشا به صراحت قید شده و مرز آن هم با سخت‌گیری ویژه‌ای مشخص گردیده است. طبق قانون، افشای اختراع باید به گونه‌ای باشد که شخصی با مهارت متعارف در فن مربوطه بتواند با استفاده از اطلاعات افشا شده، اختراع را از نو بسازد^۱. مخترع نه تنها باید اطلاعات اختراع را افشا نماید بلکه بایستی دست کم یک روش عملی کردن اختراع را نیز شرح دهد [۹، ۱۰]. در بیشتر کشورها اگر دادگاه صالحه یا اداره ملی ثبت اختراع تشخیص دهد که مخترع اختراعش را به خوبی و به اندازه کافی افشا نکرده است (و به بیان دیگر، شیوه افشای وی توانمندساز نبوده)، امتیاز ثبت اختراع توسط این مراجع از اعتبار ساقط می‌شود^۲ [۹]. افشای اختراعات در این اندازه، بسیار مهم است و مزایای ارزشمندی به همراه خواهد داشت. نخست اینکه دیگر مخترعان و پژوهشگران از جزئیات اختراع صورت گرفته آگاه شده و تلاش می‌کنند که با پرهیز از اختراع دوباره، اختراع کنونی را بهبود داده و

۱- به عنوان مثال: ماده ۶ (بند ج) قانون ثبت اختراعات ایران و قانون ثبت اختراعات کشور 35 U.S.C. 112 Specification آمریکا

دسترسی عمومی به اطلاعات اختراع در ایران؛ چرایی و چگونگی
سیدکامران باقری، مریم کبریایی، حمید عزیزی مرادپوری

از تاریخ تشکیل پرونده (یا تاریخ حق تقدم) به صورت رایگان در دسترس عموم قرار می‌گیرد^۱ [۱]. فرایند انتشار اختراع معمولاً به گونه‌ای مستقل و به موازات فرایند ممیزی اختراع (که برای احراز شرایط ثبت اختراع یعنی تازگی، داشتن گام ابتکاری و کاربردی بودن صورت می‌پذیرد) به پیش می‌رود. ادارات ملی ثبت اختراع در بیشتر کشورها وبگاه ویژه‌ای را برای انتشار اسناد ثبت اختراع تدارک دیده‌اند که با فرا رسیدن موعد انتشار (هجده ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده) این اسناد به صورت رایگان بر روی آن وبگاه‌ها در دسترس عموم قرار می‌گیرند^۲.

فاصله زمانی هجده ماهه میان تاریخ تشکیل پرونده و تاریخ انتشار (با همان دوره محرمانگی) به مخترع امکان می‌دهد تا زودتر از دیگران و بدون نگرانی از کپی‌برداری رقیب، به امر توسعه، به‌کارگیری و بهبود اختراع خود بپردازد [۲۲]. بنابراین این دوره هجده ماهه نوعی مزیت زمانی برای مخترع به شمار می‌رود.

افشای اطلاعات اختراعات در قوانین ایران

در بند ج ماده ۶ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری جمهوری اسلامی ایران (که از این پس در این گزارش جهت اختصار قانون ثبت اختراع نامیده می‌شود) چنین آمده است: "... ادعای مذکور در اظهارنامه، گویا و مختصر بوده و با توصیف همراه باشد، به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرائی ارائه کند..." [۲۳]. آنچه از ماده ۶ قانون ثبت اختراعات استنباط می‌شود این است که اظهارنامه ثبت اختراع که گویا و واضح نیز هست باید به گونه‌ای در

دسترس شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط قرار گیرد تا او بتواند با در اختیار داشتن دست‌کم یک روش اجرایی، "اختراع را درک و ارتباط اجزای آن را دریابد" [۲۴].

بر پایه ماده ۱۰ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات ایران توصیف اختراع نزد اداره ثبت اختراعات باید صریح و در بر دارنده جزئیات کامل باشد. این جزئیات باید مواردی چون زمینه فنی اختراع مربوطه، مشکل فنی و بیان اهداف اختراع، شرح وضعیت دانش پیشین، ارائه راه حل برای مشکل فنی موجود، توضیح اشکال و نقشه‌ها، توضیح دست‌کم یک روش اجرایی برای به‌کارگیری اختراع و کاربرد صنعتی اختراع را در بر بگیرد. طبق بند ۲ ماده ۱۱ آیین‌نامه مذکور ادعای اختراع نبایستی از اطلاعات افشا شده در اسناد حق اختراع فراتر رود و به طور کامل در توصیف اثبات و مدلل شده باشد [۲۴].

از سوی دیگر بر پایه ماده ۴۵ قانون و آیین‌نامه اجرایی آن اطلاعات موجود در دفاتر ثبت اختراع قابل دسترسی همگان بوده و هر شخصی می‌تواند برابر مقررات اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید. بنابراین قانون‌گذار در کنار افشای اطلاعات اختراع ثبت شده در راستای سیاست عمومی حق اختراع (برای جلوگیری از انجام پژوهش و اختراعات تکراری و دسترسی به اطلاعات اختراعات برای بهبود و تکمیل آنها) آگاهانه بر دسترسی همگان به این اطلاعات تأکید دارد.

در ایران مرجع ثبت پس از دریافت اظهارنامه و ضامنه مربوط، آن را ظرف ۶ ماه از نظر سازگاری با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات بررسی می‌نماید^۳. سپس تصمیم مرجع ثبت^۴ - وبگاه‌هایی همچون وبگاه اداره ثبت اختراعات و علائم تجاری آمریکا (USPTO) یا وبگاه اداره ثبت اختراعات اروپا (Espacenet).
۳- ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات

مبنی بر دادن گواهی‌نامه اختراع به متقاضی اعلام شده و متقاضی باید در مدت ۳۰ روز پس از اعلام جهت پرداخت هزینه‌های مربوط به ثبت اختراع و انتشار آگهی اقدام نماید^۴.

پس از ثبت اختراع، آگهی مربوط به ثبت، ظرف ۳۰ روز در روزنامه رسمی منتشر می‌گردد^۵. آگهی مزبور به امضای رئیس اداره ثبت اختراعات رسیده و برای انتشار تسلیم روزنامه رسمی می‌شود. پس از انتشار آگهی ثبت اختراع و تحویل نسخه منتشر شده یا منعکس در سایت روزنامه رسمی به مرجع ثبت، گواهی‌نامه اختراع صادر و به متقاضی یا نماینده قانونی وی تسلیم خواهد شد^۶ [۲۴]. با انتشار روزنامه رسمی گواهی‌نامه ثبت اختراع به مخترع داده شده و اختراع می‌تواند تا سقف زمانی ۲۰ سال از تاریخ ثبت اظهارنامه تحت حفاظت قانونی قرار گیرد.

افشای اطلاعات اختراعات در عمل

افشای اختراعات در ایران از سه دیدگاه قابل تحلیل است: (۱) چگونگی افشا؛ (۲) زمان افشا و (۳) کفایت افشا. در ادامه، افشای اختراع از هر سه دیدگاه تحلیل می‌گردد:

۱- چگونگی افشا

با نگاهی به وضعیت دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران می‌توان دید که اداره ثبت اختراع همچنان یک نشریه یا وبگاه مستقل و قابل جستجو بدین منظور راه‌اندازی نکرده است. به بیان دیگر، از ظرفیت‌های فناوری اطلاعات در زمینه افشای اختراعات استفاده مناسبی به عمل نیامده است. این در حالی است که در ماده ۱۷۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، مرجع ثبت اختراع موظف شده که "در اجرای ماده ۱۲ کنوانسیون پاریس و

۴- ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات

۵- ماده ۳۲ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات

۶- ماده ۳۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات

در بیشتر کشورها و همچنین بر پایه کنوانسیون‌های بین‌المللی (ماده ۲۱ معاهده همکاری ثبت اختراع) متن کامل تقاضانامه ثبت اختراع هجده ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده (یا تاریخ ادعا شده حق تقدم) برای عموم منتشر یا افشا می‌شود. این فاصله زمانی هجده ماهه یا همان دوره محرمانگی کامل (که در آن حتی عنوان اختراع هم منتشر نمی‌شود) همان مزیت زمانی است که نظام ثبت اختراع به مخترع داده است که گاهی (به ویژه در صناعی با چرخه عمر فناوری کوتاه) اهمیت آن از انحصار تجاری که از پی آن می‌آید، کمتر نیست.

اما مرجع ثبت در ایران (بر پایه ماده ۱۳ قانون ثبت اختراع و ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی آن)، موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی مندرج در قانون و آیین‌نامه اجرایی آن بررسی نماید و سقف زمانی این بررسی نیز بر پایه همان ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی ۶ ماه است. متقاضی هم بر پایه ماده ۳۰ آیین‌نامه اجرایی باید در مدت ۳۰ روز پس از اعلام تصمیم مرجع ثبت، نسبت به انتشار آگهی ثبت در روزنامه رسمی کشور اقدام نماید. سپس (به موجب ماده ۵۴ قانون ثبت اختراع) اطلاعات موجود در دفاتر ثبت اختراع قابل دسترسی همگان بوده و هر شخصی می‌تواند برابر مقررات اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید. به بیان دیگر، دسترسی عمومی به متن تمامی اختراعاتی که در ایران ثبت می‌شوند، در فاصله یک هفته تا ۷ ماه پس از تاریخ تشکیل پرونده آنها امکان‌پذیر است.

آن گونه که مشاهده می‌شود افشای اختراعات در ایران بسیار زودتر از استاندارد ۱۸ ماهه مورد پذیرش بسیاری از کشورها و معاهدات بین‌المللی انجام می‌شود و کسانی

است [۲۵]. اما همان‌گونه که در ادامه گفته خواهد شد، تنها بخش محدودی از اطلاعات هر اختراع از راه روزنامه رسمی منتشر می‌گردد و فرض بر این است که همگان با آگاهی از ثبت اختراعی مشخص از این راه و با استناد به ماده ۵۴ قانون ثبت اختراع، به اداره ثبت اختراع رفته و خواهان دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت گردد.

۲- زمان افشا

باید به یاد داشت که هدف از افشای اختراع، آموزش عمومی موضوع اختراع و زمینه‌سازی برای بهبود آن و ظهور اختراعات بهتر است که دست آخر جامعه از این پیشرفت سریع‌تر فناوری بهره‌مند شود. اما افشای زودهنگام (حتی پیش از این که مخترع اختراع خود را تکمیل و آزمایش کرده باشد یا آن را آماده ورود به بازار ساخته باشد) مخترع را در وضعیت بدی نسبت به رقبا قرار می‌دهد. یعنی مخترع بر روی کاری سرمایه‌گذاری کرده و هنوز از سرمایه‌گذاری خود بهره‌مند نشده، رقبا از جزئیات آن باخبر شده و به دنبال بهبود آن یا رسیدن به همان هدف از راهی دیگر (یا به اصطلاح دور زدن اختراع ثبت شده) می‌روند. این امر می‌تواند با از بین بردن انگیزه مخترعان، فلسفه نخست نظام ثبت اختراع (یا همان تشویق مخترع) را مخدوش سازد. راهکار گریز از این مشکل، دادن مزیت زمانی به مخترع است. به این معنا که تا مدتی پس از تشکیل پرونده، موضوع اختراع محرمانه تلقی شده و پس از آن برای عموم افشا می‌گردد. این مزیت زمانی به مخترع امکان می‌دهد تا زودتر از دیگران و بی هراس از کپی‌برداری رقبا، به توسعه، به‌کارگیری و بهبود اختراع خود بپردازد [۲۲].

همان‌گونه که پیش از این گفته شد،

با رسالت ادارات ملی ثبت اختراع در فراهم آوردن امکان دسترسی رایگان و آسان عموم مردم به اطلاعات اختراعات است.

سایر کنوانسیون‌های مرتبط با آن، نشریه‌ای را به منظور انتشار خلاصه اختراعات با ذکر مشخصات مالکان آنها منتشر کند و در ماده ۱۶۷ همان آیین‌نامه نیز مرجع ثبت مکلف شده که نسبت به الکترونیکی کردن کلیه مراحل از جمله انتشار آگهی اقدام نماید. ماده ۱۶۸ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع حتی به مرجع ثبت امکان داده که از خدمات "مؤسسات طرف قرارداد" به منظور تسهیل در جستجوی سوابق اختراعات و کسب اطلاعات مورد نیاز استفاده کند [۲۴]. به بیان دیگر، مرجع ثبت می‌تواند افشای اینترنتی اطلاعات اختراعات را به دیگر شرکت‌ها برون‌سپاری کند. بنابراین نبود امکانات نمی‌تواند دلیلی برای به تأخیر انداختن این وظیفه مرجع ثبت باشد.

در نبود نشریه الکترونیکی (یا حتی کاغذی) ویژه افشای عمومی اختراعات، همچنان مهم‌ترین راه دسترسی به اطلاعات اختراعات در ایران، نسخه چاپی روزنامه رسمی کشور است. بی‌شک با توجه به شمارگان محدود این روزنامه و وجود انبوهی اطلاعات نامرتبط با اختراعات بر روی آن (و همچنین دشواری‌های خرید و هزینه‌های آن) دسترسی به این اطلاعات برای جمع زیادی از مردم به ویژه در بیرون از پایتخت شدنی نمی‌باشد. وبگاه این نهاد مستقل از اداره ثبت اختراع نیز بسیار ابتدایی و ناقص است و در عمل دسترسی به همان اطلاعات ناقص اختراعات نیز در میان انبوهی از آگهی‌های دیگر (همچون موارد مربوط به قوانین، تغییرات شرکت‌ها، ثبت علائم و ...) بسیار دشوار است. البته چنان می‌نماید که همین امکان دسترسی محدود هم در آینده کمتر گردد. چرا که در این وبگاه از راه‌اندازی پورتال جدید روزنامه رسمی و محدود شدن خدمات آن تنها به اعضا خبر داده شده

۱- البته در همین ماده ۱۶۸ آیین‌نامه به مؤسسات طرف قرارداد مرجع ثبت اجازه داده شده که هزینه ارائه خدمات را از متقاضیان اطلاعات دریافت کنند. البته این امر مغایر

دسترسی عمومی به اطلاعات اختراع در ایران؛ چرایی و چگونگی
سیدکامران باقری، مریم کبریایی، حمید عزیزی مرادپوری

به اطلاعات اختراعات ثبت شده گام‌های لازم را برنداشته‌اند.

اما مرجع ثبت حتی در همان اندازه محدود تصریح شده در آیین‌نامه اجرایی هم در جهت افشای اختراعات ثبت شده نکوشیده است. از جمله مصادیق بارز این امر قید نکردن "طبقه بین‌المللی اختراع" در آگهی ثبت (مندرج در روزنامه رسمی) است. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، ماده ۳۱ آیین‌نامه اجرایی قانون تصریح دارد که اختراع باید با قید مواردی از جمله "طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع با ذکر زمینه علمی که اختراع در آن طبقه قرار می‌گیرد" در دفتر ثبت اختراع ثبت شود. طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع بر پایه یک معاهده بین‌المللی چند جانبه و توسط سازمان بین‌المللی مالکیت فکری^۱ تهیه شده و امروزه توسط بیش از صد کشور پذیرفته شده است. این نظام طبقه‌بندی، ماهیتی سلسله‌مراتبی داشته و شامل هشت بخش، یکصد و بیست کلاس، ششصد و بیست و هشت زیرکلاس و شصت و نه هزار گروه (شامل گروه‌های اصلی و فرعی) است. در بیشتر ادارات ملی ثبت اختراع، در زمان تشکیل پرونده کد طبقه‌بندی مرتبط با اختراع تعیین و بر روی آن درج می‌شود. درج این طبقه‌بندی در زمان ثبت نه تنها حوزه فنی اختراع را به خوبی نشان می‌دهد (بر خلاف عنوان اختراع که معمولاً کلی و مبهم است) و از همین نظر بهترین روش جستجو و دسترسی به اطلاعات اختراعات به شمار می‌رود، امکان انواع و اقسام تحلیل‌ها را هم برای بنگاه‌ها و هم سیاست‌گذاران ملی فراهم می‌آورد. برای نمونه، سیاست‌گذاران ملی با بهره‌گیری از این کد طبقه‌بندی و تحلیل روند ثبت اختراعات بر پایه آنها، به سادگی می‌توانند دریابند که بیشترین اختراعات در چه حوزه‌های فنی ثبت می‌شوند و آیا روند تحولات آن

2. World Intellectual Property Organization (WIPO)

۶۱) می‌توان دریافت که معترضان می‌بایست به متن کامل تقاضانامه دسترسی داشته باشند تا بتوانند از ادعاهای اختراع و مرز آنها آگاه شده و اعتراض خود را بر همان پایه بنا نهند. زیرا عنوان یا حتی خلاصه توصیف اختراع (بر پایه ماده ۱۴ آیین‌نامه اجرایی) تنها می‌توانند مبنای آشنایی با اختراع و نه تفسیر تعیین حدود ادعاهای اختراع باشند.

بنابراین قانون‌گذار در قانون ثبت اختراع هم‌زمان هر دو وجه "پیشبرد علم و فناوری و جلوگیری از دوباره‌کاری‌ها" و وجه "آگاه‌سازی از حد و مرز اختراع و جلوگیری از تخلفات ناخواسته" را در افشای عمومی اختراع مد نظر داشته است و به هر دو منظور لازم است که متن کامل تقاضانامه اختراع به گسترده‌ترین شکل در دسترس عموم قرار گیرد.

با این وجود، در ماده ۱۷۳ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع، وظیفه مرجع ثبت به انتشار "خلاصه اختراعات" با ذکر مشخصات مالکان آنها محدود شده است. به بیان دیگر، در حالی که قانون‌گذار دسترسی به تمام اطلاعات اختراع (به ویژه توصیف و ادعاها) را حق همگان می‌داند، چرا در آیین‌نامه اجرایی تنها به انتشار خلاصه اختراعات و اطلاعات مالکان آنها کفایت شده است؟ همچنین با اینکه در ماده ۵۴ قانون تصریح شده که "هر شخص می‌تواند برابر مقررات مندرج در آیین‌نامه اجرایی، اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت نماید"، آیین‌نامه هیچ ساز و کار اجرایی مشخصی را برای دسترسی "همگان" به اطلاعات ثبت مشخص نکرده است.

آن‌گونه که می‌نماید آن اندازه که قانون‌گذار افشای اختراعات را مهم می‌دانسته، تهیه‌کنندگان آیین‌نامه^۱ به جایگاه بالای افشای اختراع در نظام ثبت اختراع باور نداشته‌اند و در جهت تسهیل دسترسی عموم

که اختراع خود را در ایران ثبت می‌کنند از مزیت زمانی پیش‌بینی شده در قوانین ثبت اختراع بیشتر کشورها محرومند. همین افشای زودهنگام می‌تواند مخترعان را در دوراهی تصمیم‌گیری میان "محرمانه نگاه داشتن" یا "ثبت اختراع" به سوی گزینه نخست هدایت کند و دست آخر جامعه از منافع حاصل از افشای اختراع محروم شود.

۳- کفایت افشا

پیش‌تر اشاره شد که مطابق ماده ۶ قانون ثبت اختراع "ادعای مذکور در اظهارنامه باید گویا و مختصر بوده و با توصیف همراه باشد، به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرایی برای اختراع ارائه کند". زمانی که ماده ۶ قانون در کنار ماده ۵۴ (که دسترسی به اطلاعات موجود در دفاتر ثبت و دریافت اطلاعات مورد نیاز را حق همگان می‌داند) قرار گیرد، می‌توان به خوبی دانست که ضرورت افشای کامل اطلاعات اختراع در نظام حقوقی ایران به عنوان شرط شکلی اعطای حق اختراع مورد نظر بوده است. همچنین باید توجه داشت که قانون ثبت اختراعات و نیز آیین‌نامه اجرایی آن برای عبارت "شخص دارای مهارت عادی در فن مربوط" قید و شرطی قائل نشده است یعنی منظور از "شخص دارای مهارت عادی در فن" تنها کارشناس اداره ثبت اختراع نبوده و بدین ترتیب عموم افراد جامعه نیز باید به گونه‌ای به اظهارنامه ثبت اختراع دسترسی داشته باشند که این دسترسی تنها در صورت "افشای عمومی اختراع" امکان‌پذیر خواهد بود. همچنین با نگاه دقیق به مفاد فصل ششم آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراع در خصوص "اعتراض به تقاضای ثبت اختراع" و "اقامه دعوی ابطال گواهی‌نامه اختراع" (مواد ۵۹ تا ۱- پیش‌نویس آیین‌نامه اجرایی توسط خود مرجع ثبت تهیه شده است.

جمع‌بندی

در این گزارش با نگاهی گذرا به نظام ثبت اختراعات، چهار دلیل وجودی آن شامل (۱) ایجاد انگیزه؛ (۲) بازار آفرینی؛ (۳) ارسال پیام و (۴) تشویق افشا، معرفی شدند. سپس چرایی افشای اختراع در سطح ملی کاوش شد و دلایلی همچون (۱) جلوگیری از اختراع مجدد چرخ توسط دیگر مخترعان و پژوهشگران و شتاب بخشیدن به فرایند توسعه فناوری؛ (۲) تعیین حد و مرز اختراع و جلوگیری از نقض ناخواسته حقوق مخترعان توسط دیگران؛ (۳) هدایت بهتر سرمایه به سوی کارهای پژوهشی و کمک به افزایش ورود فناوری‌های نوین به بازار و (۴) کمک به بهبود سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه علم و فناوری در سطوح مختلف ملی، صنعتی و بنگاهی مورد توجه قرار گرفت. سپس ساز و کارهای پذیرفته شده بین‌المللی برای تشویق افشای اختراعات معرفی و در پی آن افشای اختراع در نظام ثبت اختراعات ایران هم از دیدگاه زیرساخت حقوقی و هم ساز و کارهای اجرایی موجود معرفی گردید. در آخر، افشای اختراعات در ایران از سه دیدگاه (۱) چگونگی افشا؛ (۲) زمان افشا و (۳) کفایت افشا مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در مجموع می‌توان گفت که اگر چه در طراحی نظام ثبت اختراعات ایران و تدوین قانون مربوطه، تشویق افشای اطلاعات اختراع مورد توجه بوده است اما افشای اختراع در ایران در مقایسه با آنچه که در بیشتر کشورها انجام می‌شود و سازگار با معاهدات بین‌المللی است تفاوت‌های چشمگیری دارد. همین تفاوت‌ها که بخشی از آنها در این پژوهش کاوش و معرفی گردیدند باعث شده‌اند که تعادل در داد

آمارهای ثبت اختراع ایران و تحلیل‌های مبتنی بر آن به عنوان شاخصی دقیق از فعالیت‌های پژوهشی و نوآورانه اتکا کنند؟

متأسفانه پاسخ بیشتر پرسش‌های بالا منفی است. گواه این ادعا این حقیقت است که هر زمان نظام اداری ایران اختراعات ثبت شده را مبنای ارزیابی شایستگی علمی یا تخصصی قرار داده، ساز و کار جداگانه‌ای برای بررسی ماهوی آن اختراعات به راه انداخته است. برای نمونه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به شرطی اختراعات ثبت شده را در ارزیابی شایستگی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها منظور می‌کند که سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور وجود شرایط ماهوی ثبت در آنها را تأیید کند. بنیاد ملی نخبگان نیز تنها آن دسته از اختراعات ثبت شده را در بررسی صلاحیت نخبگی لحاظ می‌کند که کارشناسان همان بنیاد وجود شرایط ماهوی ثبت در آن را احراز کرده باشند.^{۸۲} همچنین بند "و" ماده ۱۷ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) که دولت را به پرداخت بخشی از هزینه‌های ثبت و خرید امتیاز اختراعات موظف می‌کند، بلافاصله بر ضرورت انجام "میزی علمی اختراعات توسط مراجع ذی‌صلاح" تأکید می‌نماید [۸۲].

به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که نظام کنونی ثبت اختراع ایران حتی اگر ساز و کار مناسبی برای انتشار گسترده اینترنتی اسناد ثبت اختراع فراهم آورد، باز هم به علت انجام نشدن بررسی ماهوی (دست‌کم بر پایه استانداردهای پذیرفته شده جهانی) نخواهد توانست به نقش خود برای افزایش رفاه عمومی از راه افشای اختراعات به اندازه کافی عمل کند.

با سیاست‌گذاری‌های ملی هم‌خوانی دارند یا خیر. بنگاه‌های صنعتی هم می‌توانند ساز و کاری برای پیش پیوسته اختراعات ثبت شده در زمینه "فناوری‌های کلیدی" خود بر پایه همین طبقه‌بندی بین‌المللی طراحی کنند [۲۶، ۲۷]. با وجود اهمیت فراوان قید طبقه‌بندی بین‌المللی اختراع در آگهی ثبت اختراع و صراحت آیین‌نامه اجرایی قانون بر آن، آگهی‌های مربوطه بدون قید این طبقه‌بندی منتشر می‌شوند.

اما کفایت افشا در نظام ثبت اختراع ایران از دیدگاه دیگری نیز قابل بررسی است. همان‌گونه که پیش از این اشاره شد، اگر چه مرجع ثبت در ایران طبق قانون موظف است که تقاضانامه‌های ثبت اختراع را از نظر انطباق با شرایط شکلی و ماهوی بررسی نماید، اما تا به امروز ساز و کارهای اجرایی بررسی ماهوی اختراعات در اداره ثبت اختراع فراهم نیامده و چنین بررسی‌هایی به درستی انجام نمی‌شود.^{۸۳} بنابراین، حتی در صورت دسترسی به متن کامل تقاضانامه ثبت برای خواننده ابهامات فراوانی در مورد آن مطرح خواهد بود که از اعتبار اطلاعات ارائه شده بسیار می‌کاهد. برای نمونه در شرایطی که احراز شرایط ماهوی توسط کارشناس خبره مرجع ثبت بررسی نشده، آیا اساساً اختراعی انجام گرفته است؟ آیا توصیف اختراع به راستی فردی با مهارت عادی در آن زمینه را قادر می‌کند که اختراع را باز آفرینی کند؟ یا در شرایطی که متن اختراع و به ویژه ادعانامه توسط خود مخترع (و نه کارگزاران ثبت اختراع) نگاشته می‌شود و مورد بررسی ماهوی هم قرار نمی‌گیرد، آیا به راستی حد و مرز ادعایی اختراع روشن خواهد بود؟ آیا سیاست‌گذاران با اطمینان می‌توانند بر

۱- بی‌شک استعلام‌های موردی که در حال حاضر از ادارات، دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در مورد اختراعات صورت می‌گیرد را نمی‌توان معادل بررسی احراز شرایط ماهوی (مطابق با تبصره ۱ ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی) دانست، که یکی از دلایل آن عدم وجود کارشناسان خبره بررسی ماهوی در آن سازمان‌ها است. البته دلایل دیگری برای انجام نشدن

بررسی ماهوی اختراعات در نظام ثبت اختراع ایران می‌توان برشمرد که تشریح آنها در این گزارش شدنی نیست.
۲- البته اظهار نظر در مورد درست یا نادرست بودن رویه این سازمان‌ها و هزینه‌های سنگینی که این دوباره کاری‌ها در سطح ملی به همراه دارد از حوصله این گزارش خارج است و پژوهش جداگانه‌ای را می‌طلبد. خوشبختانه در نقشه جامع

دسترسی عمومی به اطلاعات اختراع در ایران؛ چرایی و چگونگی
سیدکامران باقری، مریم کبریایی، حمید عزیزی مرادپوری

References

1. Nard C.A. et al (2008), "The Law of Patents," Aspen Publishers.
2. Osenga K. (2009), "Information May Want To Be Free, But Information Products Do Not: Protecting and Facilitating Transactions In Information Products," *Cardozo Law Review*, Vol. 30.
3. Supreme Court of the United States (2003), "Eldred et Al. v. Ashcroft," *Certiorari to The United States Court of Appeals for The District of Columbia Circuit*, N.01-618. Decided in January.
4. Sarkissian A. (2008), "Intellectual property rights for developing countries: Lessons from Iran," *Technovation*, Vol. 28, Iss. 11; p. 786.
5. Arora A. et al (2001), "Markets for technology: the economics of innovation and corporate strategy," *Massachusetts Institute of Technology*.
6. Long, Clarisa (2002), "Patent Signals," *The University of Chicago Law Review*, Vol. 69, pp. 625-679.
7. Devlin A. (2010), "The Misunderstood Function of Disclosure in Patent Law," *Harvard Journal of Law & Technology*, Vol. 23.
8. Denicolò, V. and Franzoni, L.A. (2004), "The contract theory of patents," *International Review of Law and Economics* 23, pp. 365-380.
9. Walmsley S.B. (2002), "Best Mode: A Plea to Repair or Sacrifice This Broken Requirement of United States Patent Law," *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, Vol. 9, pp.125-169.
10. Durham A.L. (2007), "Patent Symmetry," *Boston University Law Review*, Vol. 87.
11. Pammolli F. and Rossi M.A. (2005), "Intellectual Property, Technology Regimes and Market Dynamics," *Economia e Politica Industriale Paper No.2/2005*.
12. Vermont S. (2006), "Independent Invention as a Defense to Patent Infringement," *The University of Michigan Law School*.
13. FTC (2003), "To Promote Innovation: The Proper Balance of Competition and Patent Law and Policy," *A Report by the Federal Trade Commission*.
14. Bassinger K.D. (2005), "Unsettled Expectation in Patent Law: Festo and the Moving Target of Claim Equivalence," *Howard Law Journal*, Vol. 48.
15. Cotropia C.A. and Lemley M.A. (2009), "Copying in Patent Law," 87 *North*

- Carolina Law Review, p. 1421.
16. Gallini N. and Scotchmer S. (2002), "Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System?" *Innovation Policy and the Economy*, Vol. 2, MIT Press.
17. Bagheri S.K., Rashtchi M., Shokri S. and Shabani M.R. (2005) "Patent Analysis in Research Institutes of Developing Countries", 14th International Conference for "Management of Technology", IAMOT, Vienna, Austria, May 22-26.
18. Henderson R., Jaffe A.B., and Trajtenberg M. (2002), "Patents Citations and Innovations, a Window on the knowledge Economy", *The MIT Press*, Cambridge, Massachusetts, London, England.
19. Meyer M., Utecht T. J., and Goloubeva T. (2003), "Free Patent Information as a Resource for Policy Analysis", *World Patent Information*, 25, pp. 223-231.
20. Faust K., and Schedl H. (1983), "International Patent Data: Their Utilization for the Analysis of Technological Development", *World Patent Information*, 5, 3, pp. 144-157.
21. Alvarez J. (1995), "Patent Information and Industrial Policy in Spain", *World Patent Information*, Vol. 17, 3, pp. 177-181.
22. Lebovitz, Richard M. (2007), "The Duty to Disclose Patent Rights," *Northwestern Journal of Technology & Intellectual Property*, Vol. 6, No. 1, pp. 36-45.
23. The "Patent, Industrial Design and Trademark Registration Law" of Islamic Republic of Iran, 2008 (in Persian).
24. Regulations for the Execution of the "Patent, Industrial Design and Trademark Registration Law" of Islamic Republic of Iran, 2008 (in Persian).
25. The Iranian Official Journal's website, available at: <http://www.dastour.ir/rooznamehasmi.ir> (in Persian)
26. Bagheri, S.K., (2010), "An introduction to patent information," *Iranian Research Organization for Science and Technology (IROST) publishing*, Tehran (in Persian).
27. Dereli, T. and Durmusoglu, A. (2009), "Patenting activities in Turkey: The case of the textile industry," *World Patent Information*, Vol. 31, June, pp. 123-130.
28. The fifth Five-Year Economic Development Plan (2010-2015) of Islamic Republic of Iran (in Persian).
29. Article 4-2 of the "National Scientific Roadmap of Iran" (March 2011) compiled by the Supreme Council for Cultural Revolution (in Persian).

و سند میان مخترع و جامعه (بر پایه تئوری قرارداد) به هم خورده و کفه ترازو به سود مخترع سنگین شود^۱ و در نتیجه اثرات مثبت (کوتاه و بلندمدت) نظام ثبت اختراع و رفاه اجتماعی حاصل از آن کمینه گردد. تا زمانی که جامعه احساس کند که پنهان کاری و دوباره کاری فراگیر است و جامعه در ازای دادن حق انحصاری ۲۰ ساله به مخترع، از اطلاعات آن اختراع و سرریزهای مثبت آن بهره‌مند نمی‌شود، پایه‌های نظام ثبت اختراع متزلزل می‌ماند و این نظام جایگاه شایسته خود را در سطح ملی پیدا نمی‌کند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در چنین جامعه‌ای انگیزه لازم برای نوآوری ایجاد نمی‌شود یا دوام نمی‌آورد. باید توجه داشت که مخترعان همیشه داخلی نیستند و این ضعف، به مخترعان و شرکت‌های خارجی امکان می‌دهد که بدون افشای کامل اختراع خود در ایران، از حقوق انحصاری مندرج در قانون برخوردار شوند.

اما برابر با اهداف ترسیم شده در افق چشم‌انداز ۱۴۰۴، ایران باید به سوی جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه گام بردارد و در بخش راهبردهای نقشه جامع علمی کشور به "توسعه و تعمیق نظام مالکیت فکری" به عنوان یکی از مقدمات رسیدن به این هدف بلند اشاره شده است [۲۹]. بنابراین امید است برای تحقق این افق‌های بلند ترسیم شده دیر یا زود برگرداندن توازن به نظام مالکیت فکری در دستور کار جدی سیاست‌گذاران علم و فناوری کشور قرار گیرد.

۲- باید توجه داشت که مخترعان همیشه داخلی نیستند و این ضعف، به مخترعان و شرکت‌های خارجی امکان می‌دهد که بدون افشای کامل و مناسب اختراع خود در ایران، از حقوق انحصاری مندرج در قانون برخوردار شوند.

می‌توان گفت که با ضعف ضمانت اجرا، کارکرد "ایجاد انگیزه" نیز در کنار کارکرد "تشویق افشا" رنگ می‌بازد و به همین دلیل توجیه وجود نظام ثبت اختراع دشوار (یا حتی ناممکن) می‌شود، اما کاوش دقیق‌تر این پدیده می‌تواند موضوع پژوهش جداگانه‌ای باشد.

۱- البته پذیرفتن سنگین شدن کفه ترازو به نفع مخترع با فرض وجود ضمانت اجرای کافی بر پایه قانون برای حقوق اختراعات ثبت شده است. اما برخی صاحب‌نظران بر این باورند که ضعف (آگاهانه یا طبیعی) ضمانت اجرای اختراعات در ایران این ترازو را به حالت تعادل برمی‌گرداند. اگر چه